

Tværfaglige eventyr i NSU

Uddrag af en kreds' historie

Jacob Dahl Rendtorff

For nogle år siden blev der nedsat en international kommission under ledelse af systemforskeren Immanuel Wallerstein til at arbejde med samfundsvidenskabernes fremtid. Efter en tids studier udgav kommissionen den omdiskuterede rapport *Luk samfundsvidenskaberne op*, der argumenterede for, at samfundsvidenskaberne sad fast i traditionelle forældede skel mellem sociologi, politologi, økonomi, og at de havde glemt at inddrage historie, jura og geografi som integrerede nødvendige dele af samfundsvidenskaben. Efter at have læst dette ambitiøse forslag til reform af samfundsvidenskaben sad jeg tilbage med en vis følelse af stolthed. Det var jo med en sådan forståelse af tværfaglighed, at vi altid har arbejdet i Nordisk Sommeruniversitet (NSU), og det var jo siden oprettelsen som elitært flagskib for sikring af nordisk forsknings- og videnskabelig integration, at tværfagligheden uden grænser med hensyn til relevante tematikker havde været det basale i NSU. Man kan derfor sige, at Nordisk Råd i 1950 var "absolut moderne", da de bevilgede økonomisk grundlag for et omfattende nordisk lokalt, nationalt og internationalt samarbejde i forskellige studiekredse om vigtige temaer på tværs af discipliner, alder, position, nationalitet mv. Selvom det selvfølgelig også var med henblik på sikring af nordisk integration, var det fra starten karakteristisk, at Nordisk Sommeruniversitet skulle arbejde på en anden, mere åben og uformel måde end det almindelige universitet. Det var lysten og ikke den sure pligt, der skulle drive værket.

Det var netop trangen til at overskride grænserne, engageret at deltage i vigtige og aktuelle diskussioner på et ubetvivleligt akademisk grundlag, at jeg lod mig tiltrække af et opslag om NSU, da jeg for omtrent femten år siden lidt modfalden gik rundt på gangene på Filosofisk Institut på Københavns Universitet. Jeg var lidt deprimeret over den faglige profil, og det filosofi-studium, som jeg for et par år siden netop var begyndt på, svarede overhovedet ikke til mine ungdomsidealer om filosofi

og om tværfaglighed. Mens jeg således gik og spekulerede over filosofiens og videnskabens morads, stødte jeg pludselig på en noget laset plakat, der hang på en opslagstavle på gangen, hvor der blev reklameret for et møde i NSUs kreds 6, der som tema havde "Modernitet og Postmodernitet" (1985-87). Disse temaer var lidt fremmede i forhold til den fagfilosofi, som vi lærte på vores studium. Jeg syntes imidlertid, at temaet var spændende og meldte mig straks til et møde i lokalafdelingen af kreds 6, der i København bestod af en række garvede filosofisk interesserede samfundsvidenskabsfolk, idéhistorikere og sociologer.

At dette medlemskab skulle være fatalt for min senere faglige udvikling, var jeg på dette tidspunkt uvidende om. Det kom til at spolere min mulighed for at blive filosofisk fagidiot og specialist i analytisk logik og sprogfilosofi. Men det er nok godt det samme! Jeg mødte således straks op til et møde i den lokale kreds, der havde idéhistorikeren Esben Buus Steffensen som kredsleder, hvor der blev præsenteret et langt oplæg om modernitetsteorien hos Habermas og senere om Foucaults subjektivitetsbegreb. Til mødet var der en ca. ti langhårede, sortsnavende, men alvorligt engagerede mennesker, der inddelte sig i grupper, som ytrede deres mening for og imod postmoderniteten. Nogle mente, æstetiserende og drømmende, at vi var kommet ind i postmoderniteten, og at alle værdier var blevet opløste, mens andre som små maskingeværer holdt fast ved moderniteten som et ufuldtendt projekt i modsætning til, hvad de opfattede som løst tænkende uvidenskabelige franske postmodernister som Lyotard og Baudrillard. Efterhånden opdagede jeg, at denne lille gruppe af studerede røvere, der her mødtes for at diskutere ikke var alene, men over hele norden brugte mange mennesker deres fritid til at studere mange forskellige problemer. De mødtes ikke kun nationalt, men også internationalt i de andre nordiske lande for at fortsætte deres diskussioner. Og der var ikke kun filosoffer, men mennesker fra mange forskellige discipliner, der kom sammen for at diskutere alle typer videnskabelige og intellektuelle problemer under uformelle former. Jeg blev ikke kun imponeret. Jeg blev begejstret, og i løbet af de næste femten år skulle jeg komme til at deltage i ni sommersessioner og næsten lige så mange vintersymposier, der ofte kom til at fungere som livgivende blod for først mit studium og senere for at gøre min forskning åben for mange forskellige discipliner.

Mit første vintersymposium står således i et mytisk skær. Den københavnske studiegruppe tog i vinteren 1987 med båden til Oslo Universitet, hvor symposiet fandt sted højt oppe med udsigt ud over fjorden. Vi diskuterede sociologisk teori. Jeg hørte foredrag af svenske filosoffer om Adorno, Heidegger og Derrida, der varede i tre timer og gav mig en følelse af erkendelse, selvom det meste var uforståeligt. Gruppen var præget af store ambitioner. Nogle svenskere havde oversat det meste

af Derrida, men havde endnu ikke fundet en udgiver. Flere nordmænd ønskede at grundlægge en ny sociologi, mens danskerne ville afskaffe postmodernismens nihilisme og fastholde modernitetens ufuldendte emancipatoriske projekt. I det hele taget var frigørelsen fra ufrivillige tvangssammenhænge vigtig.

Finnerne var mødt op med vodka og whisky, som vi drak, mens vi fortsatte debatten, hvorefter vi var til selskab, af yderst emancipatorisk karakter på Oslo universitetet til langt ud på natten, og på trods af at det blev sent, gik vi videre med diskussion og foredrag næste morgen.

Fra starten af vidste jeg, at NSU var min organisation. Senere skulle jeg lære, at gamle Grundtvig, den danske romantiske folkeoplyser fra det 19 århundrede, på mange måder havde drømt om at oprette et nordisk universitet og således havde konciperet NSU over hundrede år før, at en række nordiske politikere, universitetsfolk og embedsmænd skulle bestræbe sig på at oprette et eliteuniversitet med henblik på at forene det nordiske universitetsmiljø. I forbindelse med studiet af forholdet mellem Norden og Europa fandt jeg nogle år hos Grundtvig en fin beskrivelse af NSUs idé og ideal. Grundtvigs idealer om nordisk folkelighed tog udgangspunkt i en forhåbning om at frigøre Norden fra en romersk-katolsk kulturdominans. Han var kritisk over for den institutionaliserede romerske og katolske fornuftsdyrkelse og systemtænkning, der var langt væk fra menneskets konkret levede eksistens. I stedet for den stivnede autoritet henviste Grundtvig til det folkelige livs poetiske selvudfoldelse. Grundtvig fremhævede et antiautoritært oplysningsideal, der sigtede mod det folkelige menneskelivs frie udfoldelse. Han mente, at det nordiske menneskesyn indeholdt en sådan respekt for menneskenes mangfoldighed og forskellighed, og at Norden ikke kun havde en folkeånd, men mange folkehjerter, der bl.a. kom til udtryk i de forskellige modersmål og livsformer, som trods deres forskellighed gav udtryk for en folkelig livsforståelse, der måtte betragtes som alternativ til den romersk-tyske livsfjerne attitude. Grundtvigs idé om "det nordiske" blev således konkretiseret i hans berømte skrift om Nordens videnskabelige forening.

Her blev det klart, at Nordens sande forening ikke var politisk, men måtte finde sted igennem den folkelige dialog, der ikke mindst måtte omfatte en forståelse af videnskab som engageret livsoplysning. Et sted siger Grundtvig, at "ægte videnskabelighed er mig langt meer end sort på hvidt, det er et oplysningsværk, der ikke blot "står på papiret", men virker lyslevende på vor betragtning og behandling af alle menneskelige forhold, så hvem der er videnskabeligt forenede stræber med forenede kræfter mod at forsvare livet og friheden, at benytte dem til fælles bedste og at vinde den rolige klarhed som er livets krone." Grundtvig opfordrede til, at man oprettede et nordisk universitet i Göteborg i stedet for fire latinske i datidens

hovedstæder. Dette fælles nordiske universitet skulle være en videnskabelig, men samtidig folkelig højskole, baseret på et tværfagligt møde mellem såvel matematik, naturvidenskab og det historiske videnskaber. Det nordiske universitet skulle følge en altomfattende opfattelse af videnskabens genstand. Alle menneskelivets gåder, ja selve livets bevægelse skulle være genstand for de videnskabelige undersøgelser.

Grundtvig mente, at der måtte være tale om et frit universitet, uden forelæsninger og uden eksamen. Der skulle ansættes mindst 300 professorer fra alle de forskellige nordiske lande. De skulle stå for folkelig oplysning og formidle en universel livsforståelse, et universelt menneske- og historiesyn: "Der er tale om en universel livsforståelse, der omfatter hele menneskeheden, og i hvilken, hvor danskhed og vort modersmål vel har en plads - og for os afgørende, men kun i sammenhæng med alle folks og alle slægters livsforløb i det vældige eksperiment som historien er." Denne romantiske videnskabsopfattelse skal ikke forstås som en nationalistisk mestertænkning, idet Grundtvig netop forholdt sig yderst kritisk overfor det skandinavistiske projekt, der gjalt om at forene de skandinaviske stater.

Grundtvig argumenterede i stedet for folkenes frie forening, hvor alle skulle tale sit modersmål. Det gjalt om at skabe en sammenhæng og enhed i mangfoldighed og forskellighed uden at gøre forskellen til en integreret del af identiteten. En sådan forening af ånd og natur skulle skabe en universel indsigt i menneskelivet, som således ville vise sig i den nordiske folkehøjskole eller i dette tilfælde det nordiske universitet. Og det er på denne baggrund, at vi kan se, hvorledes Nordisk Sommeruniversitet med sine sommermøder, weekendseminarer i tværfaglige, uformelle rammer, med inddragelse af skæve emner på randen af de traditionelle universitære temaer udtrykker Grundtvigs ideal om, at "højskolen skal bygge bro mellem lyset hos de lærde og livet hos folket". Grundtvigs dannelsesideal om videnskab og demokrati som livsform og folkeeje kan således på mange måder siges at leve videre i de arbejdsformer, der i dag er realiteten i Nordisk Sommeruniversitet.

Selv om jeg mener, at Grundtvigs ideal om folkelighed spiller en stor rolle i det NSU, der blev til som eliteuniversitet i 1950, hvad bl.a. de uformelle rammer med møde mellem professorer og studerende på lige fod, og den demokratiske afgørelsesproces af de forskellige studieprogrammer er udtryk for, er jeg klar over, at NSU's profil også er blevet formet af en anden strømning, nemlig studenteroprørets kritiske marxisme. Hvor NSU i løbet af 1950erne og 1960erne havde været fristed for den akademiske elite i Norden, der under uformelle rammer beskæftigede sig med relativt traditionelle temaer og samtidig holde nogle lettere løsslupne fester, således at det allerede den gang hed sig, at man "ikke burde tage sin kone med på

NSU-møde”, så lykkedes det de kritiske studenter i begyndelsen af 1970erne helt at overtage organisationen og smide de mere traditionelt tænkende professorer ud. At disse ikke gik frivilligt og havde været glade for deres tid i NSU, er jeg blevet vidnet om ved flere lejligheder. Under en kongres fortalte en erimeret islandsk professor mig således om de onde marxister, og ved en afskedsreception for en dansk professor i filosofihistorie fik vi at vide, at han ved mange lejligheder under lange svenske foredrag havde siddet og ventet sultent på smøbrød i NSU.

Selvom de fastholdt den universitære profil betød studenternes oprør en ændring af NSU, der på længere sigt skulle blive fatal, da organisationen mistede sin status som et af de prestigøse flagskib for det nordiske samarbejde og i stedet kom til at stå i stærk modsætning til nationalstaternes officielle politiske profil. Marxisterne i NSU kombinerede Grundtvigs ideal om livsoplysning med en kritisk tænkning, der var orienteret mod en samfundsændrende praksis. I løbet af 1970erne var NSU vokset til en stor basisorienteret organisation, hvor man i lokale grupper over hele norden diskuterede mange forskellige samfundskritiske temaer. Man læste Marx' *Kapitalen* inspireret af den franske filosof Louis Althusser, hvis strukturelle marxisme havde stor indflydelse over hele verden på dette tidspunkt. Der var blevet oprettet en kapital-kreds, der skulle blive til en “historiefilosofi-kreds” og en “utopi-kreds”. Selvom man i disse studiegrupper var enige om at arbejde i et marxistisk perspektiv, var der langt fra enighed om marxismen. Ud over en vis indflydelse af den strukturelle marxisme, var kapitallæsningen også i høj grad præget af den gamle Århus-marxisme (med impulser fra vesttysk marxisme-diskussion) og kapitallogik inspireret af den danske idéhistoriker Hans Jørgen Schanz.

Denne marxistiske strømning fastholdt folkeligheden, men blev vel også på nogle måder lidt dogmatisk og esoterisk i forhold til sommeruniversitetets oprindelige formål. Samtidig var de akademiske opfattelser af marxisme svære at forene med hinanden og den aktivistiske venstresocialisme, der prægede NSU i samtiden. Og studenteroprørers indtog i NSU var vel også grunden til, at organisationen mistede sin position som officielt nordisk flagskib for forskningsudveksling og i stedet blev et kritisk sidestykke til det forstokkede etablerede universitet med dets formelle og faste rammer.

Jeg var dog for ung til at møde det marxistiske og praksis-orienterede NSU. Da jeg begyndte i sommeruniversitetet i midten af 1980erne var det marxistiske NSU og studenteroprøreret lige så meget en myte som erindringerne om Niels Bohr, Teologen Knud Ejler Løgstrup og retsfilosofferne Alf Ross, Thorstein Eckhoff eller sprogforskeren Diderichsen og den senere studierektor for NSU Mogens Blegvad, der alle tog del i sommermøderne i 1950erne og endda har bidraget med skrifter til

NSUs første publikationer. Allerede i “modernitet og postmodernitet”-kredsen mindedes man sig med nostalgi tiderne på Askov i 1972, hvor der havde været over 300 deltagere, og generalforsamlingen, lyder det ifølge myten, skulle have været over 16 timer med procedure-diskussioner i over 12 timer.

På dette møde havde der sågar været en speciel børnekreds for initiering af børn til marxismens univers, hvor endda nogle af nutidens - anden generations - NSU medlemmer deltog i en meget ung alder. Man kunne i 1980ernes NSU også huske kapitallogik-læsning i civilisationskritik-kredsen og i Historiefilosofi-kredsen, der var gået forud for den aktuelle kreds om modernitet og postmodernitet, og som vi ikke kan komme uden om at regne med som en del af det filosofiske studieprograms ubrudte og hæderkronede historiske linie.

Stemningen blandt mine med-deltagere i datidens kreds var således præget af en følelse af at leve “efter orgiet” og fattigfirsernes sorte indstilling til spekulativ videnskab og folkelighed kunne da heller ikke undgå at påvirke medlemmerne af vores lokalafdeling. Jeg blev således hurtigt klar over, at det NSU jeg mødte, var en organisation, der på mange måder var ved at skifte “ham” efter de heftige 1970ere. I midten af firserne var den marxistiske og ikke mindst aktivistiske bølge i krise. At benytte ordet “krise” er måske intetsigende, da NSU i en vis forstand altid er i krise, da den baserer sig på frivillig arbejdsindsats fra mange forskellige mennesker, men det var nu alligevel iøjnefaldende, at sommeruniversitetet ikke var præget af samme engagement i den praktiske videnskab som i 1970erne. Men det var ikke blevet helt klar for alle sommeruniversitetets medlemmer. Nogle ville holde desperat fast i den marxistiske profil.

Det var således ikke uden forundring, at jeg oplevede den store konfrontation mellem forskellige konservative og reformvenlige grupper, der på min første sommersession på Island i 1987 heftigt diskuterede, om den såkaldte generalforsamling for alle sessionens deltagere, der gik forud for repræsentantskabsmøderne, skulle nedlægges. Derudover ville man nedlægge lokalafdelingerne mv., og jeg så med undren til, hvorledes nogle ville rationalisere den politiske dimension af den organisation, jeg netop var så glad for at blive medlem af.

Sommersessionen på Island i 1987 var imidlertid mere end dette. Jeg blev totalt høj over at møde en autentisk nordisk atmosfære med så mange mennesker, der på trods af deres forskellige nationale tilhørsforhold talte så mange mærkelige sprog. Da jeg var student havde rejsen til Island betydet et betragteligt indhug i mit budget og jeg sov, omend ikke i telt, så på sovesal med en række andre nordboer, der ofte kom hjem lidt berusede midt om natten fra de våde fester i en sommertid, hvor solen næsten ikke gik ned på vulkanøen ude i Atlanterhavet. Om dagen

diskuterede vi så filosofiske og sociologiske emner. Foredragene om bl.a. Hegels fænomenologi og postmodernistisk kynisme var ofte ganske uforståelige for mig, der ikke var så bevandret i idéhistorie som de andre af kredsens deltagere. Den norske idéhistoriker Tore Eriksen, der var emigreret til Århus, og som havde deltaget i kredsen i mange år (bl.a. som koordinator), var aktiv i denne tid. På et senere vintersymposium holdt han et legendarisk foredrag om det sublimes historie, der varede i over fire timer. Især husker jeg dog et oplæg af filosofen Arne Overrein fra Tromsø, der sammen med sociologen Anders Ramsay fra Lund nok er nogle af de medlemmer, der har været med længst (de havde allerede deltaget i historiefilosofi og utopikredsene). Oplægget, der havde titlen "Subjekt og emancipation", handlede om en tysk fænomenolog, Hermann Schmidt fra Kiel, som Overrein netop havde besøgt.

Inden for fænomenologien, som jeg allerede tidligt i studiet havde kastet mig over, var jeg på hjemmebane. Jeg blev imidlertid forundret, da visse deltagere i kredsen kæmpede indædt og bittert om kredsens fremtid. Skulle vi slå ind på den nye paradigmatheori, der var inspireret af Edgar Morins sociologi samt Priogine, Stengers og deres værk *La nouvelle alliance*, som prægede mange nordiske universiteter i denne tid, eller skulle vi satse mere traditionelt på den historiefilosofiske ramme, der hidtil havde præget kredsen. Resultatet blev et ambitiøst kompromis, der under titlen "Tidsdiagnostik og tidsforståelse" ønskede at samle naturvidenskab, samfundsvidenskab og filosofi ved at undersøge de forskellige tidsopfattelser, der gjorde sig gældende i et tværfagligt perspektiv. Man ville forene den humane tid og den naturvidenskabelige kosmiske tid. Og kredsen kom de næste tre år til at møde mange forskellige oplæg om tidsbegrebet. Dette førte til mange excentriske indlæg gennem årene, bl.a. vedblev en nordmand i årevis med at holde mange foredrag med lyd eksempeler om tidsopfattelsen i forskellige strengeinstrumenter og trommer. Projektet mislykkedes også tildels på grund af uoverensstemmelser blandt kredsens førende medlemmer, og fordi det ikke var muligt at inddrage folk fra naturvidenskaberne. Det var som om, at forskere med naturvidenskabelig baggrund, på trods af at de tidligere havde været med i organisationen i 1950'erne og 1960'erne nu havde svært ved at få lyst til at deltage i kredsarbejdet.

Det lykkedes altså ikke tidskredsen at forene de forskellige perspektiver på tidsbegrebet. I stedet blev det debatten om Heidegger, der var en af kredsens hovedaktiviteter. Det europæiske kontinent var blevet oversvømmet med bøger om Heideggers nazisme. På sommersessionen i Sverige i 1988 havde vi en indgående diskussion af Heideggers nazisme med udgangspunkt i Victor Farias', Lacoue-Labarthe og Derridas bøger om Heidegger-debatten. Meningerne var delte, men

tyngdepunktet i kredsen bestod af svenske sociologer fra Lund og danske idéhistorikere fra Århus, så den generelle holdning blev en kritisk afstandtagen fra Heideggers filosofi. Med Adorno blev hans tænkning afvist som befængt med "Jargon der Eigentlichkeit". Andre var imidlertid mere åbne for Heideggers filosofi, bl.a. idéhistorikeren Kirsten Hyldgaard, der har skrevet om "Heidegger og teknikkens tidsalder".

Tidskredsen (1988-90) nåede med kulturanalytikerens Ove Christensen fra Ålborg som drivkraft at udgive bogen *Eftertanken* (NSU, Ålborg 1990), som også samlede bidrag fra modernitetskredsen. Ser man bogens bidrag igennem bliver man klar over, at den mere relaterer sig til tidsdiagnostik problematikken end til den naturvidenskabelige tidsopfattelse. Bidragsyderne til kredsens aktiviteter kan deles op i kulturanalytiske og filosofisk-teoretiske bidrag. De kulturanalytisk interesserede foredragsholdere havde en langt bredere tilgang til problemerne end de teoretiske analyser. Som filosofisk uddannet så jeg ofte med undren til, når kulturanalytikerne ud fra Benjamins *Passagenwerk*, Adornos musikfilosofi eller Martin Jays anvendelse af Frankfurterskolen forsøgte at analysere aktuelle postmoderne eller moderne tendenser i samtiden. Jeg følte, at disse analyser manglede faglig stringens, men blev dog revet med af deres fængende karakter, når der bl.a. blev talt om Baudrillards *Amerique* eller Baudelaires begreb om flanøren. Sverige 1988 huskes som yderst begivenhedsrig sommersession. Godt nok regnede det, og jeg sov i telt hele ugen, så det var hårdt, men når det er sagt, så husker jeg også, at jeg på psykedelisk vis så filmen *Ondskabens hotel* med Jack Nicholson på seks opstillede videoskærme i baren, og at jeg senere diskuterede Kants *Kritik der Urteilstkraft* hele natten med medlemmer af kredsen og følte, at jeg havde gennemgået et centralt, fagligt fremskridt. En speciel kulturel begivenhed, som mange husker fra NSU, var en duel mellem Per Aage Brandt og nu afdøde legendariske digter og kritiker Poul Borum. To helt forskellige digteriske personligheder gik i kamp om tekstfortolkning og teksforståelse. Det var fantastisk at følge, og det vidnede om en tid, hvor NSU stadigvæk havde en stærk semiotik-kreds, der bidrog med digteriske analyser. Semiotik-kredsen havde også tiltrukket forskellige franske personligheder, der også holdt foredrag i tidskredsen.

I de år var jeg stadigvæk novice i kredsen, og jeg forstod ærlig talt ikke så meget af hvad, der foregik. Jeg blev imidlertid grebet af stemningen og følte mig som en kulturel pave, der var blandt de få udvalgte i verden til at være med i en fremadskridende intellektuel proces. Så fik jeg stipendier til studier i udlandet og fra 1989-1993 var mit tilhørsforhold til kredsen ustabil, men dog vedvarende. Tidskredsen var således ved at slutte, og allerede under sommersessionen i Finland

i 1989 blev dens efterfølger konciperet under titlen "Kompleksitet og kritik" (1991-1993) med Gorm Harste som enekoordinator. Gorm Harste var på det tidspunkt adjunkt i Ålborg, senere forskningsstipendiat i Odense og lektor i Århus. Ordene "kompleksitet og kritik" kom til at henvise til en videreførelse af nogle af de centrale diskussionstemaer fra tidsforståelse og tidsdiagnostik. Kritikbegrebet henviste til den kulturkritiske og samfundskritiske dimension, mens kompleksitetsbegrebet henviste til nødvendigheden af en gennemført samfundsteori og til vanskeligheden ved at foretage kulturanalytiske tidsdiagnoser, der kunne indfange alle dimensioner ved et komplekst samfund. Sommersessionen i Finland blev holdt i herregårdslignende omgivelser ved en lille sø. Jeg holdt foredrag om narrativ identitet med udgangspunkt i Ricoeur og Heidegger, så jeg syntes, at jeg faldt godt ind i kredsens tema. Vores diskussioner dette år bestod i høj grad af inddragelse af Habermas' tænkning. Gorm Harste forsøgte i sit foredrag med mere eller mindre held at lokalisere modernitetens opkomst. Et foredrag af en ung kvindelig idéhistoriker fra Århus om Habermas og Benjamins erfaringsbegreber udmærkede sig ved at vare over 7 timer. Jeg var lidt forundret herover, men husker, at jeg forlod kredsens frokostpauser efter fire timers foredrag og kom tilbage hen under aften, hvor diskussionen stadig fortsatte. Andre deltagere holdt nogle kulturanalytiske gennemgange af syrede franske filosoffer som Virilio, og så havde vi en gæsteforelæser fra Canada, der var specialist i Richard Rortys filosofi. Alt i alt kunne man godt mærke, at vi havde bevæget os væk fra tidsproblematikken i retning af dybdeborende undersøgelser af forudsætningerne for den kritiske teori; problemstillinger, som vi dog først rigtig skulle tage hul på i de senere år. Fra mødet i Finland husker jeg især nogle løsslupne sauna-gængere, der bestandig kastede sig fra saunaen ud i søen og tilbage igen. Jeg må indrømme, at jeg var lidt forundret over denne fascination for vort finske broderfolks sære vaner, som jeg - indrømmet - havde lidt svært at forstå.

Kompleksitet og kritik skulle vise sig at være et frugtbar forskningsområde. Som koordinator lykkedes det Gorm Harste med en vis ildhu at udbygge samarbejdet på tværs af mange forskellige fagmiljøer. Selv om jeg ikke deltog i sommersessionen i Viborg i Danmark i 1990, hvor kredsens officielt blev vedtaget, eller de tilsvarende vintersymposier, vedblev jeg at have en vis tilknytning til kredsens. Langsomt kom kulturanalysen imidlertid til at stå i baggrunden, og det skulle efterhånden blive den allerede nævnte Kants tredje kritik, om dømmekraften, der kom til at samle kredsens. Gorm Harste havde en idé om, at man kunne forene Luhman og Kants organisationsbegreb, at det var muligt at bygge bro mellem natur og samfund ved at koncentrere sig om organisationsbegrebet. Under vejs blev det imidlertid ikke kun organisationsbegrebet, men forestillingen om dømmekraft, der skulle komme til at

blive det samlende fokus i kredsen. På sommersessionen i 1991 i Norge skulle vi sammen nå frem til temaet for et vintersymposium om Kants begreb om dømmekraften. Kredsen fik nu nyt liv med mange deltagere, der ikke havde været med før. På dette møde holdt Arne Overrein et foredrag om ideen om Europa (inspireret af Derrida), som vidnede om kredsens vedblivende aktuelle politiske engagement. Det passede også fint med mit eget foredrag om dekonstruktionens retfærdighedsopfattelse.

Mødet i 1991 huskes især for den fantastiske mad og hotelfaciliteterne. Der var også en sø, som man kunne sejle på og samtidig diskutere filosofi. Jeg kan ikke erindre en sommersession, der udspillede sig i lignende luksuriøse omgivelser. Samtidig var vi en gruppe af deltagere, der heftigt diskuterede, om vi ikke skulle forene os i en kamp for et børnefrit NSU. Vi følte, at sommersessionen var ved at drukne i de små, kære væsner. Programmet i kompleksitets- og kritik kredsen koncentrerede sig om en blanding af fransk politisk filosofi og tysk kritisk teori. Nogle af kredsens deltagere var netop kommet hjem fra Frankfurt, og de kunne fortælle de nyeste sladderhistorier om Habermas, Abel, Welmer og alle de andre mytiske personligheder fra det store udland. Andre igen havde været i USA og New York, så vi samlede viden fra hele verden. Da jeg selv netop havde været i både Paris og Berlin, følte jeg med stolthed, at jeg var en del af gruppen, og at vi var på vej til at drive nordisk forskning på højt plan. Den sommersession var i øvrigt præget af væsentlige styringsproblemer i NSU. Nogle mente endda, at NSU's repræsentantskab var præget af østeuropæiske tilstande. NSU's magtfulde datidige leder, nu afdøde Kjeld Gall Jørgensen stod over for nogle hårde konflikter mellem forskellige medlemmer af styrelse og andre centrale organer. Vi fandt aldrig ud af, hvad problemet var, fordi det blev nærmest holdt hemmeligt under repræsentantskabsmødet, men det er sikkert, at flere medlemmer af organisationen fik kraftige "næser".

Da vi et halvt år senere i Uppsala, marts 1992, afholdt vintersymposium, samfinansieret af NorFA-midler om Immanuel Kants *Kritik der Urteilkraft*, kunne det ikke undgå at være en af kredsens største foreløbige, faglige resultater. Symposiet var grundigt planlagt, og en række af kredsens mangeårige medlemmer bidrog med foredrag om Immanuel Kant fra mange forskellige synsvinkler. Den hollandske retsfilosof og Kant-specialist Thomas Mertens var gæsteforelæser. Det var hele tiden Kants opfattelse af dømmekraften, der forblev det bærende fokus. Gorm Harstes redaktion af bogen *Kompleksitet og Dømmekraft. Immanuel Kant om politik, æstetik og natur* (NSU, Aalborg 1994), der samler artikler fra symposiet, er efter min mening yderst vellykket. Mange af artiklerne viser, hvad en NSU-kreds kan

præstere, når den befinder sig på det højeste. Se bare på Finn Arlers analyse af Kant, Aristoteles og dømmekraften, Roland Lysells analyse af Kants æstetik, Esben Buus Steffensens artikel om Martin Seel eller Gorm Harstes lange sprog- og organisationsteoretiske analyse af Kants naturfilosofi og æstetik. Under symposiet kunne man heller ikke undgå at have en følelse af sanselig beruselse som følge af alle disse spændende temaer, og man følte sig tæt intellektuelt og eksistentielt forbundet med den tyske oplysningsfilosof.

Efter denne kulmination på mange års refleksion blev aktivitetsniveauet mindre for en tid. Det er som om kredsarbejdet udvikler sig i bølger, og man kan ofte observere, at en kreds, der har været meget aktiv pludselig falder sammen og ligger stille i et stykke tid. Årsagen er selvfølgelig, at NSUs medlemmer ikke får løn for deres arbejde og derfor må bidrage på frivillig basis. Men der er også en dybereliggende grund. Intellektuelle præstationer kan ikke udføres på kommando, og man kan højst forvente et eller to virkeligt kvalificerede symposier fra en kreds, når den har nået modningstidspunktet. Ser man tilbage på de mange forskellige kredse i NSU, må man indrømme, at nogle kredse har givet et nærmest uforståeligt ringe fagligt udbytte, mens andre har leveret forskning på internationalt plan.

Den sidste tid i kompleksitets- og kritik-kredsen var således præget af et lavere ambitionsniveau. Vi havde dog et mindre vintersymposium i foråret 1993 i Odense på forskningscentret "Menneske og natur" på Hollufgaard, arrangeret af Gorm Harste. Dette symposium må roses for sin gode mad og intense diskussioner om bl.a. naturfilosofi. Det var også på dette møde, at vi besluttede at overdrage ansvaret for formuleringen af en ny kreds manchet til undertegnede (Jacob Dahl Rendtorff) fra Danmark og Reidar Due fra Norge. Vi havde store ambitioner om at give kredsen en ny faglig dimension. Vi mente, at et af de centrale problemer i de sidste 20- 30 års diskussioner i NSU havde været, at subjektbegrebet ikke var blevet taget alvorligt. De marxistiske og positivistiske traditioner havde forsøgt at opløse subjektet uden at tage det alvorligt. Vi ville derfor oprette en kreds, der skulle kortlægge nogle af de måder, som subjektbegrebet fungerer og havde fungeret på indenfor forskellige sociologiske, æstetiske, metafysiske debatter. Denne diskussion om subjektbegrebets status skulle så sættes i tæt forbindelse med subjektets begrebshistorie, dets aktuelle teoretiske position under inddragelse af forholdet mellem subjektivitet, normativitet og modernitet.

For at styrke mulighederne for at gennemføre en sådan subjektivitetskreds, gik vi tidligt igang med at planlægge et godt program for den forestående sommersession i Jyväskylä i Finland. Vi var interesserede i at samle både filosoffer og sociologer i den nye kreds, der også skulle diskutere sammenhængen mellem etik

og ontologi. Stemningen hos os var intens, og vi gjorde meget benarbejde for at sikre, at vores kreds ikke skulle blive fejlet bort af konkurrerende forslag på repræsentantskabsmøderne. Jeg havde overbevist en række danske filosoffer om at melde sig til sommersessionen, og Reidar havde været lige så aktiv blandt sine norske kollegaer. Endelig fik vi støtte fra det svenske sociologiske miljø i Lund, der nu var blevet en kredsens vigtigste støtter.

Subjektivitetskredsens første møde, som egentlig var det sidste i kompleksitetskredsen, kom på denne baggrund til at bestå i en blanding af fænomenologi, kritisk teori og fransk filosofi. På grund af det vanskelige navn "Subjektivitet og normativitet" fik kredsen blandt andre af NSUs medlemmer slet og ret øgenavnet "filosofi-kredsen". Manchetten, som blev vedtaget i sommeren 1993, indeholdt temaer som subjektets død, subjektbegrebets historie, subjektivitet og individualitet, subjektivitet og autenticitet, subjektivitet og personlig identitet, subjektivitet og kropslighed, det selvfortolkende subjekt, det moralske og det politiske subjekt. Sommermødet skulle diskutere sammenhængen mellem intersubjektivitet og subjektivitet med særligt henblik på debattens etiske og socialfilosofiske aspekter. Vi ville bygge bro mellem de aktuelle hovedstrømninger indenfor socialfilosofi og politisk filosofi. Vi havde i denne forbindelse inviteret Professor Hauke Brunkhorst, der var i tæt kontakt med Habermas, og hvis arbejder lå i forlængelse af Frankfurter-skolens tænkning. Brunkhorst sagde "ja", og han indfandt sig nogle dage langt oppe i Finland i de lyse nætter, hvor vi diskuterede Habermas' *Faktizität und Geltung*, Michael Walzers kommunitarisme og i det hele taget politisk teori til langt ud på natten. På mødet i Jyväskylä deltog sociologerne Michael Carleheden (Lund), Carl-Göran Heidegren (Lund), Anders Ramsay (Lund) og filosofferne Poul Lübcke (København), Søren Harnow Clausen (Odense), Dan Zahavi (København), Arne Overrein (Tromsø) og Arne Johan Vetlesen (Oslo). Det var også ved dette møde, at Sylvester Roepstorff (København), den senere koordinator for romantikkredsen, deltog for første gang.

Mange af disse personer (nogle havde allerede været med i de tidligere kredse) skulle komme til at udgøre de "faste" medlemmer i kredsen langt ud i fremtiden. Nogle har senere været ankerpersoner i andre NSU-kredse som små skud på stammen af et stor egetræ. Mange af kredsens medlemmer kom også til at være med i "NorFA-netværk for politisk teori og retsfilosofi" (1994-97), der var blevet oprettet med nordisk forskningsstøtte af Gorm Harste og Jussi Kotkavirta, nu professor i filosofi i Jyväskylä, som også var et gammelt trofast medlem af kredsen. Dette netværk kan betragtes som en produktiv aflægger af kompleksitets- og kritik-kredsen og kunne ikke været blevet oprettet uden de uformelle rammer i NSU-regi.

I Jyväskylä diskuterede vi politisk filosofi, anerkendelsesdialektik og eksistensfilosofi. Der var både foredrag om Heidegger, Bataille, Hegel, Levinas, Kant, Husserl mv. Personligt holdt jeg oplæg om Batailles excessive eksistentialisme, og der var rig mulighed for at udleve transgressionerne om natten under de finske fester. Brunkhorsts sprudlende mammoth-oplæg var fængende, og vi følte os som en integreret del af Frankfurterskolen. At Brunkhorst følte sig godt tilpas viste sig af, at han senere roste det nordiske videnskabelige fællesskab til skyerne, og ikke mindst de norske kvindelige forskere, som var så bedårende, blev der berettet om til de tyske professorer.

Jeg husker mødet i Jyväskylä som en kanonstart for subjektivitetskredsen. Vi fik allerede her idéen til vores antologi om *Individets genkomst i filosofi, litteratur og samfundsteori*, som vi arbejdede på de følgende år, og ikke mindst på grund af generalsekretær Holger Willumsens ilhu udkom i 1996 (NSU, Århus). Værket viser udmærket bredden i kredsens arbejde, der gik fra subjektets intime identitetsfilosofiske rolle til inddragelse af politisk filosofiske og samfundsteoretiske problemstillinger. Også min egen bog *Frihed og etik i Jean-Paul Sartres filosofi* (NSU, Aalborg 1993) kan betragtes som et bidrag til denne problematik.

Nu var der kommet nyt liv og stabilitet til kredsens. Vintersymposiet i Oslo på Blindern i 1994 handlede om "antropologi og etik". Vi ville i forlængelse af spændingen mellem normativitet og subjektivitet undersøge sammenhængen mellem menneskesyn og formuleringen af moral og etik. Diskussionerne drejede sig om den interne sammenhæng mellem subjektivitet og intersubjektivitet i såvel fænomenologisk som kritisk teori. Debatterne blev tekniske og avancerede, og vi spurgte os selv, om der var plads til et subjekt-begreb i Habermas' filosofi. Arne Johan Vetlesen fra Oslo var nu blevet fast medlem af kredsens og bidrog med et superoplæg om begrebet "Mitsein" hos Heidegger" En del andre bidrag om Adorno, antropologi hos Gehlen og Luhmann og især et oplæg af en smuk norsk idéhistoriker om Julia Kristevas etik i et feministisk perspektiv (som kredsens alt for mange mandlige medlemmer lod sig rive fuldstændig med af), var dog med til at opløse disse modsætninger. Kredsens var allerede ved at nedbryde sine egne grænser.

Her opstod der en modsætning mellem fænomenologerne fra Danmark og sociologerne fra Lund. Ofte forstod man ikke, hvad hinanden talte om. Svenskerne diskuterede, når svenskere holdt oplæg, mens danskere diskuterede, når danskere holdt oplæg, men ellers var de to grupper tavse. En finne holdt en gang oplæg på engelsk, og vi troede, at det var sokratiske beskedenhed, når han helte tiden, sagde "I don't know" - indtil vi opdagede, at det var "A-dor-no's" filosofi, som han diskuterede. Men forståelsesproblemerne var ikke kun af sproglig karakter. De

dækkede også over grundlæggende videnskabelige paradigmer. Kredsen husede både fænomenologer, kritiske teoretikere, dekonstruktivister, psykoanalytikere, analytikere mv. og dette skabte af og til forståelsesproblemer mellem traditionerne.

Manchetten til sommersessionen i 1994 på Tidens Højskole i Hørsholm i Danmark er nok den mest ambitiøse, som jeg nogen sinde har skrevet. Den havde titlen "Subjektivitetens universalitet og metafysikkens mulighed". Og jeg ser med gru tilbage på dens ordlyd. Mødet tog udgangspunkt i Francis Fukuyamas tese om "historiens afslutning", der var bygget på en analyse af Hegels anerkendelsesdialektik. Vi ville undersøge de forskellige opfattelser af anerkendelsesdialektikken, der findes hos berømte tyske og franske filosoffer. Men det drejede sig også om at diskutere sammenhæng mellem politisk filosofi og den økologiske udfordring. Jeg var på dette tidspunkt begyndt at forske i bioetik og miljøfilosofi, så det var nærliggende at formulere kredsens program som et spørgsmål om relationen mellem naturpagten (Michel Serres) over for Luc Ferrys kritik af de dybdeøkologiske fantasmer om tilbage til naturen. Et højdepunkt på dette sommermøde var en "økologisk dag", hvor Poul Lübcke og Jesper Hoffmeyer mfl. bidrog til diskussionen af, hvilken status vi burde give miljø og den levende natur. Jeg husker, hvor pinligt det var, da gæsteforelæserne om morgenen ankom til et bjerg af ølflasker fra aftenens strabasser, men det syntes ikke at have haft indflydelse på kredsdeltagernes arbejdsmoral og spørgelyst.

Et andet højdepunkt var den norske filosof Helge Höibratens oplæg om Carl Schmitt og Habermas imellem hvilke, han mente, at kunne påvise skjulte lighedspunkter. Sommermødet på Tidens Højskole var præget af uhyre temperaturer, og vi var ved at dø af hede. Under mødet mistede jeg min medkoordinator, der blev væk i flere dage og senere rejste til England (rygterne sagde, at det var på grund af kærlighed). Jeg måtte altså lede efter en ny med koordinator. Efter en periode som eneste koordinator blev det i sommeren 1995 Anders Ramsay fra Lund, et gammelkendt ansigt i kredsen, der bidrog til organisering af kredsens seminarer og møder.

Det var ellers anstrengende at være eneste koordinator, fordi man hele tiden skulle deltage i mange forskellige møder, enten med de skiftende generalsekretærer, hvortil der skulle aflægges regnskaber for symposier, hvad der var et krævende job, eller i form af koordinator-styrelsesmøder, hvor man skulle mødes med andre kredsrepræsentanter og medlemmer af styrelsen for at diskutere kredsarbejdets fremtid. Ofte fandt disse møder sted under sommersessionen. I begyndelsen fandt jeg dem interessante og inspirerende, men efterhånden blev de en pestilens, hvor der ikke rigtig foregik noget. Man ville hellere deltage i kredsarbejdet og havde ikke tid

til disse møder. Derfor var det godt at have to koordinatore i kredsen for at sikre, at de kunne aflaste hinanden. Senere er vi endda blevet enige om tre med henblik på endnu bedre samarbejde og repræsentation af de nordiske lande, hvad der har vist sig at være en klar styrkelse af kredsarbejdet.

Det mest tætte vintersymposium i subjektivitetskredsen blev afholdt i Lund i februar 1995. Det havde titlen "Fænomenologi og dekonstruktion". Ud over de nordiske bidrag havde vi inviteret den italienske filosof Vincenzo Costa som gæsteforelæser. Han holdt et par velforberedte forelæsninger, og så præsenterede kredsens medlemmer deres bidrag. Kort fortalt var der om fredagen program fra kl. 16 - 21 med fire foredrag med titler som "Fænomenologiens begrebshistorie", "Husserls senfilosofi", "fra eidetik til kropsfilosofi". Om lørdagen løb programmet fra kl. 9 - 21 med bl.a. foredrag om "Genesis und Struktur", "Temporalitet hos Husserl og Derrida", "Derridas dødsopfattelse", "Betydningsproduktion, bevidsthed og differentialitet". Vi kunne først komme til at få middag kl. 21 lørdag aften, og bagefter var meget få af kredsens medlemmer i stand til at feste i Lunds natteliv. Søndag gik det nemlig for sig igen med titler som "Europa: Identität oder Contamination", "Dekonstruktion og politik" mv. Dette program førte til mærkelige hændelser, og ikke alle var enige i dekonstruktionens velsignelser. Bl.a. mente nogle i arrigskab over visse indlæg sent søndag eftermiddag, at Kant uden tvivl skulle have foregrebet hele den poststrukturalistiske filosofi.

Der var en masse deltagere på symposiet, som var en absolut succes. Jeg var så træt, at det tog mig flere timer på en café efter mødet at udregne Costas rejserefusion fra lire over svenske kroner til danske kroner. Han ville, måske på grund af sydeuropæisk skepsis til autoriteter, ikke vente til hjemkomsten, men have udbetalt pengene med det samme. Ægerligt nok fik vi kun publiceret en brøkdel af alle de mange spændende foredrag på dette møde i kredsantologien, og når man ser tilbage på symposiet, kan man ikke lade være med at tænke på det levende ords flygtighed og eksistensens umulige og uangribelige tidslighed. Der er nok alt for mange medlemmer af NSU, der har den samme fornemmelse, når de ser tilbage på forrygende diskussioner på de enkelte symposier.

Set i bakspejlet var 1995 et superår for NSUs filosofiske løver. Den faglige udvikling i kredsen var igen ved at nå et fortætningspunkt. Dette ikke mindst, fordi sommersessionen i 1995 skulle finde sted på Island. Hertil havde den legendariske psykoanalyse-kreds været så heldig at invitere den kendte slovenske, psykoanalytisk orienterede filosof og sociolog Slavoj i_ek, der i dag hører til en af de mest kreative tænkere indenfor den post- strukturalistiske filosofi. i_ek havde indvilget i at deltage i sommersessionen, der udspillede sig - ikke helt uoriginalt - på et kraftværk på

Island. Det var en speciel fornemmelse at sidde på de forskellige turbineanlæg og gennemføre kredsarbejdet, der var blevet henlagt til mere eller mindre mærkelige lokaliteter på kraftværket på grund af en generel pladsmangel. Jeg husker, at jeg på koordinatormødet inden sessionens start tænkte, at dette aldrig ville kunne gå. Men det skulle vise sig at blive en yderst spændende sommersession - ikke mindst på grund af muligheden for at lytte til i_ek. Kredsens hovedtema var dette år: “‘Je est un autre’. Jeg-identitet, forskel og fremmedhed”. At “jeg er en anden” er et berømt valgsprog om umuligheden af selvidentitet, der stammer fra Rimbaud. Det udtrykker placeringen af det fremmede, det forskudte, det anderledes midt i selvforholdet. Kredsen undersøgte forholdet mellem identitet, fremmedhed og ikke-identitet i filosofi, litteratur og samfundsteori. Denne problematik omfattede forholdet mellem ontologi og identitet, subjektivitet og alteritet, der så blev sat i relation til spørgsmålet om definition af personlig identitet, social identitet, men også til den mere generelle problemstilling om relationen mellem politik, kultur og identitet. Her tænkte vi især på de post-strukturalistiske forsøg på at tænke politisk filosofi og national identitet, som når Derrida f.eks. anvender begreberne om “la communauté sans communauté” eller “la communauté désœuvrée”. Hertil holdt en tysk gæsteforelæser, som jeg havde mødt i Freiburg, en gennemgang af Luhmanns retsfilosofi. Desværre mødte kun fire af kredsens medlemmer op til foredraget, da det blev holdt en tidlig morgen. Jeg var rasende, men glad for at vise NSU frem som “livets universitet”, og for at tyskeren dermed kunne møde en anden form for akademisk liv end den stive form, som han var vant til fra sit professordominerede og skolastiske hjemland.

Især husker jeg fra mødet på Island en engageret stemning i kredsen, men også en vis udskiftning af dens medlemmer og en mere dominerende teori af psykoanalytisk og poststrukturalistisk karakter. Personlig havde jeg teoretiske vanskeligheder med at forstå Lacans “Den store Anden”. Og det blev ikke bedre af, at jeg efter at have halvsovet under et foredrag herom, pludselig vågnede og naivt krævede en mere præcis definition af en målløs foredragsholder, der kun havde hån tilovers for min uvidenhed.

Ofte er det således svært at etablere et sammenhængende tema på en sommersession, fordi mødet strækker sig over otte dage, og fordi det gælder om at etablere en tematik, der kan appellere så bredt som muligt. Det var derfor først på det efterfølgende vintersymposium i Århus i februar 1996, at det lykkedes at skumme fløden af de energier, der blev udviklet under mødet på Island. Der var, måske på grund af paradigme-kampe mellem kritisk teori, fænomenologi og poststrukturalisme, blevet enighed om at forfølge temaet om “den anden” og “det andet.” Det var blevet bestemt, at vintersymposiet i Århus skulle have “det ondes

problem” som tema. Der blev således holdt foredrag om det onde i forskellige filosofiske og sociologiske perspektiver, bl.a. om Baudrillard, om Hannah Arendt, om Adorno, om holocaust og antisemitisme, om seriemordere og om eksistentialisme og det ondes problem. Især kredsens Stockholms-afdeling viste sig at være aktiv omkring det ondes problem, og de kunne komme med nuancerede gennemgange af drabsmandens og drabets psykologi.

Samtidig formulerede vi en manchet til en fortsættelseskreds, der skulle have titlen “Praktisk fornuft”. Mødet i Århus blev yderst vigtig for formulering af en implicit ramme for en senere udgivelse fra kredsens, som der stadig arbejdes på nemlig bogen om Hannah Arendts tolkning af Eichman og det ondes banalitet. Denne bog forventes udgivet efteråret 2000 i samarbejde med Carsten Bagge Laustsen. Temaet fanger mange af kredsens centrale diskussioner igennem årene ved at gribe helt tilbage til modernitets- og dømmekraftsdiskussionerne og forbinde dem med problemerne om subjektivitet, etik og politisk filosofi.

I tråd hermed blev det i det nye kredsforslag om “praktisk fornuft” besluttet at forlade den fænomenologiske dimension og i højere grad fokusere politisk filosofi og etik. Kredsens om praktisk fornuft (1997-99) skulle undersøge de uafklarede forhold mellem politik, etik og ret, kort sagt om praktisk rationalitet i komplekse differentierede samfund ud fra forskellige videnskabelige tilgange som filosofi, sociologi, jura, økonomi, mv. Det drejede sig også om at fastholde diskussionen af begreber som risikosamfund, forsikringsamfund, omsorgsstat, modernitet og postmodernitet. Man ønskede også at inddrage spørgsmål om dømmekraft og anvendt etik. Det var fra starten af hensigten at oprette en etisk og samfundsvidenskabeligt orienteret kreds, der skulle se på problemer for praktisk fornuft i de nordiske velfærdsstater. Dette afspejlede en konflikt mellem kredsens oprindelige stiftere, hvor nogle ønskede at prioritere kredsens filosofisk-etiske profil, mens andre ville dreje arbejdet mere i retning af konkrete samfundspolitiske problemstillinger.

Det ny kredsforslag på svensk til kredsens om praktisk fornuft forelå allerede til det sidste møde i subjektivitetskredsen til sommersessionen i 1996. Vi havde derfor besluttet at dreje dette mødes tema i retning af den nye kreds' problemer. Sommersessionen på Tromøya i Norge i 1996 kom således til at fokusere på sammenhængen mellem filosofisk antropologi og opfattelsen af det politiske fællesskab med særligt henblik på 1) personlig identitet 2) person og politisk fællesskab 3) magt og subjektivitet 4) integration af selvet i en samfundsmæssig orden. Disse temaer tiltrak da også en del nye medlemmer fra kredsens. Især fra diskursanalytiske, samfundsvidenskabelige miljøer fra Roskilde Universitet i

Danmark og fra Linköping og Stockholm var interesserede i at deltage i diskussionen af disse problemstillinger. På grund af det store fremmøde og kredsens betragtelige stabilitet var der ingen problemer med at få den nye kredsmanchet vedtaget på repræsentantskabsmødet, og atter en ny æra for kreds 6 var begyndt med undertegnede (Jacob Dahl Rendtorff) og Anders Ramsay som de foreløbige koordinatore.

Allerede på Tromøya vedtog den nye kreds en temarække for de kommende vinter- og sommersymposier. I 1997 blev temaerne henholdsvis "Den praktiske fornufts teorihistorie" samt "Demokrati og etik". Og i 1998 kom vintersymposiet til at handle om autonomibegrebet. Derefter gled jeg langsomt væk fra positionen som kredsens koordinator. Jeg havde fået mange arbejdsopgaver i forbindelse med min forskning, der ikke direkte harmonerede med kredsens temaer, og jeg begyndte at mærke, at der måtte friske kræfter til, hvis kredsen skulle fortsætte med samme tempo og engagement, som det tidligere havde været tilfældet. Det tog dog disse halvandet år fra vintersymposiet i 1998, før kredsen igen kunne blive stabiliseret med formuleringen af en ny kredsmanchet i forbindelse med vintersymposiet om "Samfundspagten" i februar 1999 på Grundtvigs Højskole i Hillerød, Danmark. Her havde vi en fælles "brain-storm" om en ny kredsmanchet. I løbet af foråret blev et oplæg på denne baggrund skrevet af Arne Overrein, da han var i København i juni 1999. Og kredsmanchetten, der var skrevet på norsk, fik titlen "Magt og rationalitet." Kredsen føres nu videre af så dynamiske personligheder som Carsten Bagge Laustsen, Arne Johan Vetlesen og Anders Ramsay som koordinatore.

At vi har fået formuleret en så interessant ny manchet skal dog ses i lyset af temaerne på de ovennævnte symposier i kredsen om "praktisk fornuft". Vintersymposiet i februar 1997 kom som sagt til at omhandle den praktiske fornufts teorihistorie. Vi skulle undersøge, hvorledes forskellige filosoffer historisk set havde set på begrebet om praktisk fornuft. Symposiet kom derfor til at byde på foredrag om phronesis hos Aristoteles, praktisk fornuft hos Thomas Aquinas, Kant og fornuftsbegrebet, klassisk og moderne naturretsteori, naturrettens grundprincipper mv. De klassisk orienterede foredrag om naturret var på mange måder en nyskabelse i kredsen, og at vi lod overbeviste katolikker holde foredrag om Thomas Aquinas og naturret var for nogle et brud med kredsens civilisationskritiske profil, og overbeviste dem blot om nødvendigheden af at stramme op og genfinde kredsens gamle linje. Især kredsens tilhængere af kritisk teori og ikke mindst Anders Ramsay var foruroligede og provokerede. Personlig mener jeg, at der ikke var nogen grund til at himle sådan op, og at variationen i oplæggene blot må ses som udtryk for NSU' akademiske vingefang og åbenhed. Mødet var også givtigt med hensyn til inddragelse

af aspekter fra den nyeste politiske filosofi hos Habermas, Arendt, Charles Taylor og John Rawls.

Det var i det hele taget den politiske filosofi, der stod i centrum for kredsens arbejde i 1997. Og vel og mærke et bestemt perspektiv på politisk filosofi, inspireret af Hannah Arendts opfattelse af problemet. På sommersessionen på det skønne kursussted Mariefred uden for Stockholm blev demokratibegrebet belyst ud fra fire forskellige synsvinkler 1) etik og demokratibegrundelse 2) kritik, refleksion og dømmekraft 3) fremstilling af forskellige teorier om retfærdighed og retsstatens grundlag 4) gennemgang af demokrati og etik i et internationalt perspektiv. De forskellige tilgange blev diskuteret ud fra flere forskellige human- og samfundsvidenskabelige synsvinkler. På mødet fik vi styrket vor diskussion af Hannah Arendts filosofi, da en række oplæg beskæftigede sig med Eichmann-problematikken, dvs. forholdet mellem politik, ondskab og dømmekraft. Bl.a. holdt Øjvind Larsen, sociolog og teolog fra København, der nu og da havde deltaget i kredsens arbejde, et tankevækkende indlæg om "etik og forvaltning", og vi havde gode diskussioner af demokrati, krig og international politik.

Kredsens andet vintersymposium blev afholdt i Stockholm. Vi ville undersøge, hvorledes autonomibegrebet blev anvendt i forskellige sammenhænge i den moderne velfærdsstat. Dette skulle sættes i relation til værdipluralisme, og hvorledes man demokratiteoretisk kunne begrunde autonomi mellem etik, politik og ret. Symposiet viste på mange måder kredsens potentiale, da en række lokale deltagere fra København og Linköping møtte talrigt op for at bidrage til kredsens debatter. Også dette symposium havde et fyldigt program med mange bidrag, der imidlertid ikke senere blev anvendt til publikation.

På trods af gode og fyldige symposier fik jeg mindre og mindre tid til at deltage i kredsens arbejde. Selv om jeg havde skrevet et programtema om det nietzscheanske og postmoderne perspektiv på modernitet og politik til sommersessionen i 1998, kunne vi intet gøre, da den aldrig kom ud til de nordiske universiteter. Samtidig led hele NSU et større organisatorisk knæk ved sommersessionen i Finland i 1998. Der kom heller ikke nogen nye deltagere i kredsen den sommer, da vi er meget afhængige af god reklame for vores møder. Men det var samtidigt rørende, at det skulle vise sig, at kredsen bestod af en hård og sej kerne, der for ingen pris ville lade den nedlægge. De påtog sig derfor, at arrangere vintersymposiet, og i 1999 var kredsen atter på ret køl. Systemteoretikeren Morten Knudsen samlede en række skandinaviske forskere til vintersymposium om "samfundspagten" på Grundtvigs Højskole, Danmark i februar 1999. Og nu var ringen sluttet. For her kom folk, der havde deltaget på mit første vintersymposium fra Oslo i 1987. Og gamle NSUere

som idéhistorikeren Lars Henrik Schmidt og højskolelæreren Sten Nepper Larsen, der også var med dengang, holdt igen foredrag, blandet med nye deltagere. På dette vintersymposium planlagde vi også rammerne for den nye kreds om “magt og rationalitet”, som blev vedtaget på den lille sommersession i Valdekilde 1999. Denne kreds vender den praktiske fornufts problem på hovedet, idet den spørger efter magtens rationalitet eller rationalitetens magt. Kredsen er absolut ikke død, men på vej mod nye erkendelser, som vi kun kan hilse velkommen. Men det er en historie for de næste årtier.

Når man sådan er nået til vejs ende efter denne gennemgang af nogle temaer i kreds 6s snart tyve årige historie, er det mest iøjnefaldende nok kredsens stabilitet og kontinuitet. Den kan ihvertfald føres tilbage til slutningen af 1970erne, men det står også klart, at det er fuldstændig umuligt at beskrive mangfoldigheden og kompleksiteten i kredsens udvikling på så kort plads. Der er opstået masser af venskaber og faglige netværk. Der er endnu masser af historier, som ikke er blevet fortalt, og endnu flere der måske aldrig nogen sinde vil blive fortalt, og nogen som ikke bør fortælles, og andre der fortælles alligevel. Min historie har bare været et brudstykke, der har udvalgt et par faglige højdepunkter fra kredsens historie.

Resultatet af denne fortælling er en erkendelse af, at der findes mange forskellige faglige miljøer i Norden, som på en eller anden måde er kommet i kontakt med kredsen. Disse faglige miljøer vidner om en utrolig spændvidde, og man kan ikke komme uden om, at kredsen igennem tiderne har været yderst vidt favnende. Jeg tror, at kredsen på de mange år har været i kontakt med op til fem hundrede forskellige nordiske akademikere eller andre interesserede. Det økonomiske tilskud har været minimalt, og alligevel har kredsen bidraget med over hundrede foredrag og oplæg og op til fem udgivelser af høj kvalitet igennem en periode på femten år. Kredsen har også været grundlag for oprettelse af andre nordiske netværk og kredse, idet den har formidlet kontakt mellem forskellige forskere. Derved har den været med til at formulere ideer til nye forskningsprojekter og problemstillinger også selvom meget af det, som er blevet sagt i kredsen, ikke er blevet publiceret.

Kredsens udvikling og skiftende temaer er i høj grad i Grundtvigs ånd, men det er samtidig en hyldest til den kritiske fornuft, en kombination af en encyklopædisk akademisk stil, stræbende mod et ideal om det universelle og det uprestigiøse og basisdemokratiske islæt, der karakteriserer den nordiske folkehøjskole. Derfor er det med glæde og jubel, at jeg kan hilse NSU og min gamle kreds velkommen i det nye århundrede!!!